

СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВНЗ

У статті доведено вагомість науково-дослідницької діяльності в професійній підготовці й успішній професійній діяльності майбутнього учителя філологічних спеціальностей. Розкрито й проаналізовано науковий внесок сучасних дослідників до розв'язання проблеми організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів в умовах ВНЗ. Визначено шляхи й особливості організації науково-дослідної роботи студентів.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, професійна підготовка, майбутні учителі філологічних спеціальностей, успішна професійна діяльність.

Сьогодні потенціал людини стає головним показником інноваційного розвитку всіх галузей виробництва. Вчені зазначають, що в умовах сьогодення, в надрах сучасного глобалізаційного соціуму стрімко розвиваються риси суспільства майбутнього, яке вони називають постіндустріальним або інформаційним.

Українська держава, розуміючи значущість науки в забезпеченні економічного, соціального й культурного прогресу наголошує на важливості підготовки фахівців нової генерації, що мають розвинені дослідницькі вміння та здатні навчатися, самовдосконалюватися протягом життя. Саме тому в сучасній освіті України приділяють значну увагу науково-дослідницькій діяльності студентів. На сьогодні осередками проведення наукових досліджень є не лише спеціалізовані установи, а й вищі навчальні заклади, де студенти є повноправними учасниками процесу наукового пошуку, ведення науково-дослідницької діяльності.

Науково-дослідницька діяльність студентів вищих навчальних закладах ґрунтується на законодавчій базі. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” наголошує, що “наукова і науково-технічна діяльність є невід’ємною складовою частиною навчального процесу вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації”. Національна доктрина розвитку освіти одним із пріоритетних напрямів державної політики визначає органічне поєднання освіти й науки. Це стає одним із початкових завдань подальшого розвитку української освіти, який забезпечується низкою чинників, у тому числі й залученням до наукової діяльності студентської молоді.

Дослідницький підхід у процесі навчання не є новим явищем у педагогічній теорії та практиці. Загальновідомо, що елементи його застосовував ще Сократ. Теоретичні передумови розробки дослідницького методу закладені в працях прогресивних педагогів XVII – першої половини XIX ст.

Ще Я. Коменський запропонував ввести у навчальний процес самостійне дослідження дітьми явищ, за якими вони спостерігали. Висловлюючи думки про залучення учнів до самостійного здобування знань, педагог

ясно усвідомлював стимулюючий вплив такого навчання на розумовий розвиток школярів. Саме він вперше чітко визначив залежність якості навчання від активності дитини, його прагнення самостійно пройти шляхом пізнання.

Сьогодні заслуговує уваги й така думка, що на відміну від Європи, Україна повинна вибудовувати свою освітню політику, по суті, з нульового рівня, оскільки нині в нашому суспільстві відбувається не тільки складний і болісний процес зміни політичних еліт, а й процес формування елементарних основ ринкової ментальності. Українська вища освіта, за рідкісними винятками, формуючи фундаментальні знання, аж ніяк не виховує у своїх студентів належної культури ринкової самоорганізації, що й виступає нерідко причиною драматичної соціальної фрустрації багатьох випускників наших вищих навчальних закладів, з одного боку, і поштовхом до сумнозвісної “втечі умів” – з іншого. Тільки ці дві проблеми вже диктують потребу розгляду освіти й науки як чинника національної безпеки.

У Європі та США часто відзначають високий рівень підготовки наших спеціалістів, особливо в галузі природничих і прикладних наук. Однак сьогодні ринок в Україні не потребує такої фундаментальної освіти і неспроможний забезпечити випускників високооплачуваною роботою. Чи це означає, що завтра не буде попиту на таку освіту й таких спеціалістів. Освіта й наука в Україні, зрештою, як і все українське суспільство, перебувають у стані біфрустрації. Так, польський дослідник підкреслює, що для нашого суспільства є тільки один очевидний порятунок – використання освіти і науки як прихованого скарбу, як свого стратегічного резерву [7, с. 9].

Як зазначає К. Павловський, “освіта загалом – від початкової школи до університету і сучасна система освіти впродовж усього життя – стала суттєвою складовою глобальної економіки. Не лише тому, що вона дає випускникам найважливіший ресурс знання, а й тому, що забезпечує роботу і добрий зарібок великій кількості високоосвічених професіоналів” [7, с. 19].

Натомість, польський науковець наголошує, що майбутні часи, схоже, будуть штормовими. Але шторм – це загроза для одних і створення можливостей для інших. Навіть у найстабільніших галузях буря може змести існуючий порядок, скинути з трону лідерів і водночас піднести на гребені тих, хто наважився відповісти на виклик часу і розглядає нові технології або зміни у зовнішньому середовищі як можливість, яку не можливо знехтувати [7, с. 20].

Мета статті – визначити й обґрунтувати стратегічні підходи до організації науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів філологічних спеціальностей у ВНЗ.

Залучення студентів вищих навчальних закладів, зокрема студентів-філологів, до науково-дослідницької діяльності закладає підвалини для повноцінної трудової діяльності майбутніх фахівців, розвитку суспільства й держави, значних наукових педагогічних досягнень.

Україна, як власне і весь світ, перебуває в очікуванні нової епохи й водночас намагається відшукати соціальну, економічну й науково-технологічну платформу виживання, нову парадигму підготовки людини до

життя, яка б забезпечила не лише адаптивне ставлення до дійсності, а й розвиток самої дійсності у відповідності до людських вимірів життя, продиктованих ідеалами ХХІ ст. [1].

Дослідження В. Андрущенка переконливо свідчать, що “центром цієї парадигми є освіта, яка розвивається як відповідь на виклики цивілізації і одночасно як відповідь на потреби людини знайти своє місце і можливості самореалізації у новому глобальному просторі”. На його думку, освіта, її організація, напрями розвитку, зміст і навчальні технології перебувають у епіцентрі дискусій, що розгорнулися нині в світовому інтелектуальному середовищі. Мова йде про опрацювання нової філософії освіти – освіти, яка б забезпечила комфортне існування людини у ХХІ ст. [1, с. 6].

Утім, сучасний етап розвитку людства більшістю дослідників характеризується як кризовий. При цьому на цій позиції одноставно наголошують представники і природничих, і суспільних наук. Перші зауважують на ознаки системної екологічної кризи (забруднення довкілля, майже повна вичерпаність природних корисних ресурсів, зникнення багатьох видів фауни та флори тощо).

Причини цієї кризи, що має планетарний характер незалежно від ступеня розвитку країн, учені вбачають у процесах модернізації й створення певних загальнолюдських стандартів, що відповідають потребам технологічної основи цивілізації, що виникає нині. Цей процес називають по-різному: вестернізацією, глобалізацією, планетарізацією тощо. Сутність його, на думку Є. Зеленова, полягає “у входженні людства до перехідного етапу, дифузної зони між існуванням різноманітних цивілізацій і розбудовою та затвердженням загальнолюдської планетарної цивілізації” [5].

Дійсно, розвиток професійної освіти є потребою, без задоволення якої суспільство не має майбутнього. Останнє потребує активізації зусиль держави та громадянського суспільства щодо матеріального забезпечення освіти, зростання теоретичної активності педагогів і вчених щодо прогнозування основних напрямів розвитку освіти у ХХІ ст.

В. Андрущенко зазначає, що наша епоха характеризується, насамперед, такими фундаментальними явищами (процесами), як глобалізація та інформаційна революція. Їх вплив на всі сторони життя виявляється таким потужним і всеохоплюючим, що жоден з процесів, що відбувається, не може бути раціонально пізнаним без їх адекватної рефлексії в контексті означених процесів [2].

У результаті поглибленої філософської рефлексії сучасних світових і вітчизняних реалій, змісту феномену “освіти”, місця й ролі останньої в сучасній Україні і в контексті нових світових реалій академіком В. Андрущенком були розроблені філософські засади, на основі яких формувалися рекомендації щодо стратегії розвитку галузі та новітніх основ державної освітньої політики. Він виокремлює п’ять принципових положень, які складають *концептуальну канву сучасної філософії освіти*:

– сучасну систему освіти України слід розглядати в контексті її становлення й розвитку (трансформації, модернізації); враховуючи нові світові реалії, рішуче відмежовуючись від колишньої надмірної ідеологізації, адмініст-

рування та авторитаризму, та водночас спадкоємно переймаючи й продовжуючи все те, що складало гуманістичне надбання минулої епохи, вона збагачується новітніми світовими надбаннями й утверджується як система національна, що владно заявляє про власну конкурентоспроможність у європейському та світовому освітньому просторі; основні напрями модернізації освіти у першій третині ХХІ ст. визначають Болонські домовленості, які виконуються в Україні за умови збереження національної педагогічної матриці і тих переваг, якими система освіти України завжди славилась в Європі й у світі;

– сутність сучасного процесу навчання становить не лише збагачення особистості певною сумою знань чи формування навичок практичної діяльності, а всебічна підготовка людини до життя у глобалізованому інформаційному просторі через створення рівних умов доступу до якісної освіти, забезпечення освіти впродовж життя, формування толерантного світогляду й дискурсного характеру взаємодії народів і культур;

– філософське підґрунтя навчально-виховного процесу становлять принципи пріоритету людини як особистості, свободи вибору цінностей, реалізації можливостей саморозвитку, єдності національних і загальнолюдських інтересів, системності, взаємозв'язку теорії та практики, гуманітарного та природничого знання; навчальний процес здійснюється на основі плюральної методології соціального пізнання, факторного аналізу суспільних явищ, усвідомлення цивілізаційної єдності людської історії, толерантності у взаємодії народів і культур, дискурсної форми (технології) організації навчання та виховання особистості;

– останнє потребує активного переоблаштування навчально-виховного процесу на засадах інформаційних технологій та мовних стратегій, розробки й упровадження інтегративних курсів та лекторіїв, підвищення ролі самостійної роботи студентів та навчальної практики [2, с. 10–11].

На нашу думку, ці концептуальні положення надзвичайно актуальні як у науковому, так і в соціально-педагогічному аспектах, оскільки проблема зумовлює пошук шляхів і способів вирішення сучасних завдань розвитку вищої освіти, що постійно постають у глобалізаційно-інформаційному мультикультурному просторі.

Останнім часом в Україні реалізується низка досліджень, у яких вивчаються різні аспекти організації науково-дослідної роботи в університеті, а також розкривається роль, що відіграє наука в процесі професійної підготовки майбутніх педагогічних, а також науково-педагогічних кадрів. Так, наукові пошуки Г. Кловак, О. Мартиненко, О. Микитюка, Н. Пузирьової та інших присвячені історичним аспектам становлення університетської науки. У наукових працях (П. Горкуненко, М. Князян, Є. Кулик, В. Кулешова, О. Миргородська, Т. Мишковська, І. Сенча, Л. Сущенко, О. Рогозіна, Н. Уйсімбаєва, М. Фалько, С. Щербина та ін.) розкрито різні аспекти проблеми професійного становлення майбутнього вчителя-дослідника.

Так, на думку І. Зязюна, вдосконалення професійної підготовки пов'язане з певними змінами в її пріоритетних орієнтирах: подолання

“школярської методики учіння”, яка виявляється в начотницькому характері вкладання, формалізмі засвоєння знань, відсутності у студентів самостійності та змістової навчально-дослідницької мотивації [6, с. 108].

Цікавою для нас є думка І. Зязюна про те, що педагогічна освіта як смисл і мета за об’єкт і суб’єкт має особистість учня-студента-вчителя у постійному розвитку. Мета педагогічної освіти – формування образу й досягнення смислу професії вчителя як триєдності духовного, соціального, професійного. Мета вищої педагогічної школи – професійне виховання вчителя – багатомірне й багатофункціональне явище, що включає духовне становлення як активне внутрішнє прагнення до істини, добра, краси, осмислення цілісного світу; формування педагогічної культури; гармонійний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових, етичних і естетичних якостей [6, с. 111].

Російський учений В. Загвязинський зазначав, що для педагогічної творчості потрібні: сприятлива атмосфера, стимулююче середовище, відповідні зовнішні й внутрішні умови [4, с. 32]. Студент, залучений до науково-дослідної діяльності, входить до своєрідного наукового середовища, співтовариства вчених. Учитель, виконуючи свою основну функцію – навчання і виховання учнів, змушений у певних ситуаціях тією чи іншою мірою бути методистом і вченим, при цьому дослідницький елемент був, є і буде ще більшою мірою важливішим елементом практичної педагогічної діяльності. Процес наукового пізнання, на його думку, може здійснюватися лише фахівцями, спеціально підготовленими до нього, з використанням відповідних засобів наукового дослідження.

Ми цілком поділяємо думку вченого, що досягти високого рівня професійно-педагогічної підготовки фахівця, а тим паче майбутнього вчителя, неможливо без організації науково-дослідної роботи, яка є найважливішою складовою функціонування сучасного вищого навчального закладу. За таких умов методологічне переосмислення наукової складової, зокрема науково-дослідної роботи, є неодмінною передумовою їхнього розвитку, відповідності викликам сьогодення.

Тому одним із пріоритетних завдань розвитку освітньої політики є підвищення рівня науково-дослідної діяльності в університетах України як вагомого чинника забезпечення високої якості вищої освіти, підвищення конкурентоспроможності університетської освіти держави у процесі реалізації Болонської конвенції.

Освітня політика налаштовує майбутніх педагогів на те, що у їхній кар’єрі домінуватиме наукова робота, а не тільки викладання, академічне визнання та фінансові винагороди. Просування залежатиме, переважно, не від якості викладання або організації навчального процесу, а від наукових досягнень педагога. Тому під час професійної підготовки майбутніх педагогів обов’язково має бути надана допомога в поєднанні цих двох важливих аспектів діяльності – викладання й дослідної роботи.

Науково-дослідна робота є серйозним важелем впливу на формування особистості майбутнього педагога й слугує потужним засобом селектив-

вного відбору кадрів для підготовки висококваліфікованих фахівців, збереження і відновлення потенціалу наукових шкіл.

Вивчення організаційно-педагогічних засад науково-дослідної роботи майбутніх педагогів на сучасному етапі виходить з необхідності якісного оновлення проблемно-логічних, ціннісних та евристичних основ знань про організацію освітньої діяльності, адекватних ситуації нової епохи. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що в європейських навчальних закладах останнім часом великого значення надається єдності наукової та навчальної підготовки студентів засобами залучення їх до науково-дослідної роботи. У практиці університетів розвинутих зарубіжних країн наголос перенесено з розповсюдження енциклопедичних знань на відбір інформації, уміння мислити критично, вирішувати проблеми, працювати в групі, володіти навичками спілкування та переоцінювати свої знання та навички у світлі потреб, які постійно змінюються. Адже на сучасному етапі розвитку суспільства подання і засвоєння готових знань під час навчання є недостатнім, натомість, студент повинен володіти навичками роботи з інформацією, уміти самостійно знайти й використати необхідний матеріал [3].

Відповідно, одним з найважливіших завдань сучасної університетської освіти є формування у студентів здатності до бачення, постановки й вирішення певних наукових проблем, які мають практичне значення. Навчальний процес у вищій школі має бути підпорядкований не стільки завданню інформаційного насичення, скільки формуванню продуктивного мислення, розвиткові інтелектуального потенціалу особистості, становленню способів логічного аналізу та всебічної обробки інформації, яка споживається, творчому конструюванню.

Продуктивна діяльність пов'язана, насамперед, з формулюванням нових цілей і досягненням їх за допомогою нових засобів. У цьому контексті виняткового значення набувають питання цілеспрямованого залучення майбутніх педагогів до науково-дослідної роботи з метою досягнення ними наукової продуктивності, глибокого й критичного осмислення нової педагогічної дійсності та цілеспрямованого формування їхньої готовності до виконання своєї професійної місії з дотриманням вимог суспільства й часу.

Сучасному фахівцеві недостатньо глибоких предметних знань і володіння практичними вміннями й навичками. Виконання професійних функцій передбачає єдність у педагога його інтенсивного духовного життя, креативного підходу до педагогічної діяльності, практичного втілення їх у науково-дослідній роботі під час професійної підготовки, спрямованої на перетворення в майбутньому педагогічної дійсності.

Звідси – стратегічна мета закладів вищої освіти – досягти якісно нового рівня підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ, за якого педагоги володітимуть абсолютним спектром властивостей, необхідних для самостійного вдосконалення не тільки власних знань, а й дослідницьких навичок. Тому на всіх етапах розвитку вищої педагогічної освіти науково-дослідна робота майбутніх педагогів була й залишиться пріоритетним напрямом діяльності вищих навчальних закладів, що визначатиме їхній науковий потенціал та

імідж. У цьому контексті особливої ваги набуває пошук нових технологій, відтворення й нарощування наукового потенціалу в майбутніх педагогів, ефективне застосування, формування й розвиток наукових шкіл, створення найсприятливіших умов для творчого зростання майбутніх фахівців.

Саме участь у науково-дослідній роботі сприяє інтелектуальному, професійному й загалом особистісному зростанню студентів, адже саме науково-дослідницька робота студентів в університеті є ефективним засобом підвищення якості підготовки фахівців, засобом розвитку їхньої пізнавальної активності та вироблення дослідницької поведінки. Вона дає змогу перенести акцент з процесу репродуктивного засвоєння знань на розвиток пізнавальних інтересів, формування вмій і навичок ведення наукової роботи, тобто вона передбачає зсув акценту з навчання, орієнтованого на засвоєння програмного матеріалу, на навчання, в процесі якого відбувається розвиток і самореалізація особистості майбутнього педагога.

Висновки. Отже, питання підвищення наукової продуктивності потребує системного підходу, тобто кардинальних змін, суттєвого вдосконалення факторів, що зумовлюють цю продуктивність. Необхідно розробляти пошук резервів підвищення ефективності науково-дослідної роботи шляхом мобілізації її факторів: інтенсифікації навчального процесу, освоєння передових інноваційних технологій організації наукової праці. На вирішення цього завдання впливають певні фактори: мотиваційні, організаційно-педагогічні й моральні фактори підвищення наукової продуктивності, що й визначають результат діяльності.

Підвищення наукової продуктивності майбутніх педагогів – завдання дійсно глобального масштабу. Її реалізація, без сумніву, сприятиме прогресивному розвитку як самої особистості, так і системи освіти загалом.

Зауважимо на такому аспекті, як планування наукових досягнень студентів. Загалом науково-дослідну роботу сучасний фахівець має розглядати як “сходінки до індивідуальних наукових досягнень”. Таке планування передбачає цілісний погляд особистості на свої перспективи, яке нерозривно пов’язане з проектуванням життєвих цілей. Це безперервна лінія роздумів, рефлексій, узгоджень і обговорень, пов’язаних із процесом цілепобудови та самопроектування, орієнтація на досягнення особистого успіху, творчість і незалежність особистості в умовах наукового середовища.

Усвідомлення власних інтегральних цілей виводить студентів на новий етап роботи зі смислами, яка на сьогодні нерозривно пов’язана з плануванням індивідуальних наукових досягнень.

Отже, посилення наукового компоненту змісту професійної освіти здатне підвищувати мотивацію майбутніх учителів на більш глибоке оволодіння знаннями і сприяти розвитку та максимальній реалізації їх особистісного та наукового потенціалу.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. П. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 5–17.

2. Андрущенко В. П. Філософія освіти XXI століття : у пошуках перспективи / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2006. – № 1 (3). – С. 6–12.
3. Голуб Т. П. Організація науково-дослідницької роботи студентів у реаліях інтернаціоналізації освіти [Електронний ресурс] / Т. П. Голуб. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nio/2010_7/1_rozdil/holub.htm.
4. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования / В. И. Загвязинский. – Москва : Педагогика, 1982. – 160 с.
5. Зеленов Є. А. Теоретичні основи планетарного виховання студентської молоді : монографія / Є. А. Зеленов. – Луганськ : НОУЛІЖ, 2008. – 272 с.
6. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні / І. А. Зязюн // Професійна освіта : педагогіка і психологія : польсько-український журнал / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Київ : АІД, 2006. – VIII. – С. 105–115.
7. Павловський Кшиштоф. Трансформація вищої освіти в XXI столітті : польський погляд / Кшиштоф Павловський. – Київ : Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2005. – 230 с.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2015.

Артеменко Е. В. Стратегические подходы к организации научно-исследовательской деятельности будущих учителей филологических специальностей в вузе

В статье обоснована значимость научно-исследовательской деятельности в профессиональной подготовке и успешной профессиональной деятельности будущего учителя филологических специальностей. Раскрыт и проанализирован научный вклад современных исследователей к решению проблемы организации научно-исследовательской работы будущих педагогов в условиях вуза. Определены пути и особенности организации научно-исследовательской работы студентов.

Ключевые слова: *научно-исследовательская деятельность, профессиональная подготовка, будущие учителя филологических специальностей, успешная профессиональная деятельность.*

Artemenko E. Strategic Approaches to the Organization of Research Activity of the Future Teachers of Philological Disciplines at the University

In the article the importance of research and development activities in the training and successful career of the future teacher of philological specialties. Disclosed and analyzed the scientific contribution of modern researchers to the problem of the organization of research work of the future teachers in terms of professional training. The ways and especially the organization of research work of students.

Development of vocational education is needed, without which meet society has no future. Last requires renewed efforts of the state and civil society to provide financial education, increase theoretical activity of teachers and scientists for predicting the basic directions of development of education.

Proved to achieve a high level of professional and pedagogical training, and especially future teachers, it is impossible without the organization of research, which is essential part of the functioning of modern higher education. Under these conditions, methodological rethinking scientific component, including research work is a necessary precondition for their development, compliance challenges of today.

It was part of the research work contributes to the intellectual, professional and personal growth of students overall, because research work of students at the university are an effective means to improve the quality of training, a means of developing their cognitive activity and development of research conduct. It allows you to shift the focus of the reproductive process of learning to the development of cognitive interests, developing abilities and skills of scientific work that it involves a shift in emphasis from training focused on mastering the program material to study, which is in the process of development and self-realization of future teachers.

Key words: *research activities, training, future teachers of philological specialties, successful professional activity.*